

INTEGRATSION JARAYONLAR SHAROITIDA KATTALARNING QO'SHIMCHA TA'LIMI TIZIMIDA PEDAGOGLARNI TAYYORLASH

Malikova Xurshida Ikramovna,

*A.Avloniy nomidagi pedagogik mahorat milliy instituti
"Ta'lim menejmenti" kafedrasida dotsenti*

E-mail: kh.malikova2025@gmail.com tel: +998(94) 663 3939

Turatova Shahnoza Xolmumin qizi,

*A.Avloniy nomidagi pedagogik mahorat milliy instituti
Doktarantura bo'limi, "Kattalar ta'limi" magistranti*

E-mail: shahnozaturatova9@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19381717>

Annotatsiya: Zamonaviy jamiyat taraqqiyoti, axborot sivilizatsiyasi, globallashuv va mehnat bozoridagi raqobat ta'lim tizimiga yangi talablarni qo'yimoqda. Ushbu sharoitda kattalar ta'limi va uzluksiz ta'lim konsepsiyasi muhim ahamiyat kasb etmoqda. Maqolada kattalarning qo'shimcha ta'limi tizimida pedagoglar tayyorlash jarayonini integratsion jarayonlar asosida tashkil etish masalalari o'rganilgan.

Maqolada sistemali, faoliyat, shaxsiy, madaniyatshunoslik, integrativ, polisubyekt, kompetentlik va andragogik yondashuvlar asosida tadqiqot olib borilgan. Integratsion jarayonlarning mohiyati, ularning ta'lim mazmuni, metodlari va texnologiyalariga ta'siri tahlil qilingan. Pedagoglar tayyorlash konsepsiyasi va modeli ishlab chiqilgan bo'lib, u maqsad, mazmun, jarayon va natija bloklaridan iborat.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, integrativ yondashuv asosida tayyorlash jarayonini tashkil etish pedagoglarning professional kompetensiyalarini samarali shakllantiradi, ularning innovatsion fikrlash va mustaqil ta'lim olish qobiliyatini oshiradi. Ishlab chiqilgan konsepsiya va model kattalar ta'limi tizimini takomillashtirishda ilmiy-metodik asos bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Kalit so'zlar: integratsion jarayonlar, kattalar ta'limi, qo'shimcha ta'lim, andragogika, pedagoglar tayyorlash, integrativ yondashuv, professional kompetensiyalar, model.

Подготовка педагогов в системе дополнительного образования взрослых в условиях интеграционных процессов

Маликова Хуршида Икратовна,

*доцент кафедры "Менеджмент образования"
Национального института педагогического
мастерства имени А. Авлони*

Туратова Шахноза Холмумин кызы,

*магистрант направления "Образование
взрослых" Национального института
педагогического мастерства имени А. Авлони*

Аннотация: Современное развитие общества, становление информационной цивилизации, процессы глобализации и усиление конкуренции на рынке труда предъявляют новые требования к системе образования. В этих условиях особое значение приобретает концепция образования взрослых и непрерывного образования. В статье исследуются вопросы

организации подготовки педагогов в системе дополнительного образования взрослых в условиях интеграционных процессов.

В исследовании использованы системный, деятельностный, личностный, культурологический, интегративный, полисубъектный, компетентностный и андрагогический подходы. Раскрыта сущность интеграционных процессов и их влияние на содержание, методы и технологии обучения. Разработана концепция и модель подготовки педагогов, включающая целевой, содержательный, процессуальный и результативный блоки.

Результаты исследования показывают, что интегративный подход позволяет эффективно формировать профессиональные компетенции педагогов, развивать инновационное мышление и способность к самостоятельному обучению. Разработанные концепция и модель могут служить научно-методической основой совершенствования системы дополнительного образования взрослых.

Ключевые слова: интеграционные процессы, образование взрослых, дополнительное образование, андрагогика, подготовка педагогов, интегративный подход, профессиональные компетенции, модель.

Preparation of teachers in the system of adult supplementary education in the context of integration processes

Malikova Khurshida Ikramovna,

Associate Professor of the Department of Education Management National Institute of Pedagogical Skills named after A. Avloni

Turatova Shakhnoza Kholmumin qizi,

Master's student in the direction of "Adult Education" National Institute of Pedagogical Skills named after Abdulla Avloni

Abstract: Modern society development, the advancement of information civilization, globalization and increasing competitiveness in labor market set new demands for the education system. In this context, the concept of adult education and continuous education becomes particularly important. The article studies the organization of teacher training in the system of additional adult education basing on the integration processes.

The study conducts through systemic, activity-based, personal, culturological, integrative, polysubjective, competence-based, and andragogical approaches. It analyzes the essence of integration processes and their impact on the content, methods, and technologies of education. A concept and model of teacher training consisted of target, content, process, and result blocks has been developed.

The research findings indicate that an integrative approach effectively formulates teachers' professional competencies, develops innovative thinking, and enhances the ability for independent learning. The developed concept and model can serve as a scientific and methodological basis for improving the supplementary adult education system.

Keywords: integration processes, adult education, supplementary education, andragogy, teacher training, integrative approach, professional competencies, model.

Zamonaviy jamiyat taraqqiyoti, axborot sivilizatsiyasining rivojlanishi, globallashuv jarayonlari va mehnat bozorida raqobatning kuchayishi ta'lim tizimiga yangi talablarni qo'yimoqda. Ayniqsa, kattalar ta'limi va uzluksiz ta'lim konsepsiyasi hozirgi davrda jahon ta'lim siyosatida muhim o'rin egallamoqda. Ta'lim tizimi faqat bolalar va yoshlar bilan

cheklanib qolmasdan, balki kattalarning kasbiy va shaxsiy rivojlanishini ta'minlashga ham xizmat qilishi zarur.

Shu nuqtai nazardan kattalarning qo'shimcha ta'limi tizimi va unda faoliyat yurituvchi pedagoglarni tayyorlash masalasi alohida ahamiyat kasb etadi. Qo'shimcha ta'lim tizimi jamiyatdagi o'zgarishlarga tez moslashuvchan,

variativ, innovatsion va integrativ xususiyatlarga ega bo'lgan ta'lim sohasi hisoblanadi. Bu tizimda faoliyat yurituvchi pedagoglar nafaqat o'z fanini yaxshi bilishi, balki kattalar ta'limi psixologiyasi, andragogika, innovatsion pedagogik texnologiyalar, integrativ ta'lim metodikasi va ta'lim menejmenti sohalarida ham bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishi lozim.

Shuning uchun pedagoglarni tayyorlash jarayonini zamonaviy integratsion jarayonlar asosida tashkil etish dolzarb ilmiy-pedagogik muammolardan biri hisoblanadi. Integratsion jarayonlar ta'lim mazmuni, metodlari, shakllari va texnologiyalarining o'zaro bog'liqligi va bir butun tizim sifatida shakllanishini anglatadi. Integratsiya ta'lim jarayonida turli fanlar, metodlar, pedagogik texnologiyalar va faoliyat turlarini birlashtirish orqali yangi sifat darajasini ta'minlaydi. Shu nuqtai nazardan kattalar ta'limi tizimida pedagoglarni tayyorlashni integratsion yondashuv asosida tashkil etish ularning professional kompetensiyalarini shakllantirishda muhim omil hisoblanadi.

Ushbu tadqiqotning dolzarbligi jamiyatning yuqori malakali, zamonaviy pedagoglarga bo'lgan ehtiyoji bilan pedagoglarni tayyorlash tizimining imkoniyatlari o'rtasidagi ziddiyatlar bilan belgilanadi. Bir tomondan, ta'lim tizimi integratsiya, raqamlashtirish, innovatsiyalar asosida rivojlanmoqda, ikkinchi tomondan esa pedagoglarni tayyorlash tizimida integratsion yondashuvlar to'liq ishlab chiqilmagan. Shuningdek, kattalar ta'limi tizimi uchun pedagoglarni tayyorlashning nazariy-metodologik asoslari yetarlicha ishlab chiqilmaganligi ham mazkur tadqiqotning dolzarbligini belgilaydi.

Bundan tashqari, globallashtirish va tez o'zgaruvchan mehnat bozori sharoitida kattalar ta'limi qo'shimcha ta'limi tizimi pedagoglardan nafaqat predmet bo'yicha chuqur bilimlarni, balki andragogik kompetensiyalarni, integrativ fikrlashni, o'quvchilarning hayotiy va kasbiy tajribasini samarali qo'llash qobiliyatini talab

etadi. Bu esa tayyorlash jarayonining mazmuni va texnologiyalarini qayta ko'rib chiqishni taqozo etadi. Bugungi kunda kattalar ta'limi nafaqat bilim berish, balki shaxsiy va professional rivojlanishni ta'minlash, kattalarning o'z tajribasini ta'lim jarayoniga faol jalb qilish vazifasini ham bajarishi kerak. Shu bilan birga, integratsion jarayonlar kattalar ta'limida yangi imkoniyatlar ochadi, chunki ular turli fanlar va amaliyotni birlashtirib, mutaxassisning kompleks tayyorgarligini ta'minlaydi. Masalan, andragogik yondashuv kattalarning oldingi kasbiy tajribasini ta'lim jarayoniga integratsiya qilish orqali ularning motivatsiyasini oshiradi va o'quv materiallarining amaliy ahamiyatini kuchaytiradi.

Tadqiqotning obyekti kattalarning qo'shimcha ta'limi tizimi hisoblanadi. **Tadqiqotning predmeti** esa integratsion jarayonlar sharoitida pedagoglarni tayyorlash jarayonidir. **Tadqiqotning maqsadi** integratsion jarayonlar sharoitida pedagoglarni tayyorlashning nazariy-metodologik asoslarini ishlab chiqish, konsepsiyasini asoslash va modelini taklif etishdan iborat.

Metodologik yondashuvlar va nazariy asoslar

Pedagoglarni tayyorlash jarayoni murakkab, ko'p komponentli va ko'p bosqichli tizim hisoblanadi. Shuning uchun uni tadqiq qilish va tashkil etishda turli metodologik yondashuvlardan foydalanish talab etiladi. Zamonaviy pedagogik tadqiqotlarda sistemali, faoliyat, shaxsiy, madaniyatshunoslik, integrativ, polisubjekt, kompetentlik va andragogik yondashuvlar keng qo'llaniladi.

Sistemali yondashuv pedagoglarni tayyorlash jarayonini o'zaro bog'liq elementlardan iborat yaxlit tizim sifatida ko'rib chiqish imkonini beradi. Ushbu yondashuvga ko'ra tayyorlash jarayoni maqsad, mazmun, metodlar, shakllar, vositalar va natijalardan tashkil topgan bo'lib, ular o'zaro bog'liq holda faoliyat ko'r-

satadi. Sistemali yondashuv tayyorlash jarayonining integrativ xususiyatlarini ochib berishga va uning samaradorligini oshirishga yordam beradi. Bu yondashuv, ayniqsa, kattalar ta'limida muhim, chunki u butun tizimning barqarorligi va samaradorligini ta'minlaydi.

Faoliyat yondashuvi pedagoglarni tayyorlash jarayonida tinglovchilarning faol ishtirokini ta'minlashga qaratilgan. Ushbu yondashuvga ko'ra bilimlar tayyor holda berilmaydi, balki faoliyat jarayonida o'zlashtiriladi. Tinglovchilar pedagogik vaziyatlarni modelashtirish, loyihalar ishlab chiqish, treninglarda ishtirok etish orqali kasbiy kompetensiyalarni shakllantiradilar. Faoliyat yondashuvi bilimlarni amaliyot bilan bog'lash imkonini beradi va kattalar ta'limida ularning oldingi tajribasini samarali ishlatishga yordam beradi.

Shaxsiy yondashuv pedagoglarni tayyorlash jarayonida tinglovchining shaxsiy xususiyatlari, qiziqishlari, ehtiyojlari va tajribasini hisobga olishni nazarda tutadi. Kattalar ta'limida ushbu yondashuv alohida ahamiyatga ega, chunki kattalar o'quvchilardan farqli ravishda muayyan hayotiy va kasbiy tajribaga ega bo'ladilar. Shuning uchun ta'lim jarayoni ularning tajribasiga tayangan holda tashkil etilishi lozim. Bu yondashuv har bir tinglovchining individual ehtiyojlarini hisobga olib, ta'limni shaxsiy rivojlanishga yo'naltiradi.

Madaniyatshunoslik yondashuvi ta'limni madaniyatni o'zlashtirish jarayoni sifatida ko'rib chiqadi. Pedagog nafaqat bilim beruvchi, balki madaniy qadriyatlarni yetkazuvchi shaxs hisoblanadi. Shuning uchun pedagoglarni tayyorlash jarayonida ularning madaniy, axloqiy, kommunikativ va ijtimoiy kompetensiyalarini shakllantirish muhim hisoblanadi. Bu yondashuv pedagogni faqat mutaxassis sifatida emas, balki madaniyat tashuvchisi sifatida shakllantirishga yordam beradi.

Integrativ yondashuv pedagoglarni tayyorlash jarayonida turli fanlar, bilimlar va faoliyat

turlarini birlashtirishni nazarda tutadi. Integratsiya natijasida tinglovchilarda tizimli bilimlar, umumlashtirilgan ko'nikmalar va integrativ fikrlash shakllanadi. Integrativ yondashuv ta'lim mazmuni, metodlari va shakllarining o'zaro bog'liqligini ta'minlaydi. Bu yondashuv, ayniqsa, kattalar ta'limida samarali, chunki u nazariya va amaliyotning organik birligini ta'minlaydi va mutaxassisning kompleks tayyorgarligini shakllantiradi.

Polisubjekt yondashuv ta'lim jarayoni ishtirokchilarini faol subyektlar sifatida ko'rib chiqadi. Ushbu yondashuvga ko'ra o'qituvchi va tinglovchi o'rtasida subjekt-subjekt munosabatlari shakllanadi. Ta'lim jarayoni hamkorlik, muloqot va o'zaro ta'sir asosida tashkil etiladi. Bu yondashuv kattalar ta'limida teng huquqli hamkorlikni ta'minlaydi va tinglovchilarning faolligini oshiradi.

Kompetentlik yondashuvi zamonaviy ta'limning asosiy yondashuvlaridan biri hisoblanadi. Ushbu yondashuvga ko'ra ta'lim natijasi bilimlar miqdori bilan emas, balki shaxsning turli faoliyat turlarini amalga oshirishga tayyorligi bilan baholanadi. Pedagoglarni tayyorlash jarayonida ijtimoiy, kommunikativ, axborot, metodik va professional kompetensiyalar shakllantiriladi. Kompetentlik yondashuvi zamonaviy mehnat bozori talablariga javob beradigan mutaxassis tayyorlashga yo'naltirilgan.

Andragogik yondashuv kattalar ta'limining o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olishga qaratilgan. Kattalar mustaqil, hayotiy tajribaga ega, aniq maqsad bilan o'qiydigan shaxslar hisoblanadi. Shuning uchun kattalar ta'limi mustaqillik, tajribaga tayanish, individuallashtirish, amaliyotga yo'naltirilganlik va motivatsiya prinsiplari asosida tashkil etilishi lozim. Andragogika bo'yicha M.Sh.Noulz va S.I.Zmeevning tadqiqotlariga ko'ra, kattalar o'qishining samaradorligi ularning o'quv jarayonidagi faol ishtiroki va o'quv materiallarining amaliy ahamiyatiga bog'liq. Bu yondashuv kattalar ta'li-

mida o'quv jarayonini ularning hayotiy tajribasi va professional ehtiyojlariga moslashtirish imkonini beradi.

Ushbu yondashuvlarning o'zaro birligi pedagoglarni tayyorlash jarayonining samaradorligini ta'minlaydi va ularning professional kompetensiyalarini shakllantirishga xizmat qiladi.

Integratsion jarayonlarning mohiyati

Integratsiya tushunchasi turli fan sohalarida qo'llaniladi va bir butunlikka birlashish ma'nosini anglatadi. Pedagogikada integratsiya ta'lim mazmuni, metodlari, shakllari va texnologiyalarining o'zaro bog'liqligi va birlashuvi sifatida qaraladi. Integratsiya natijasida yangi bilimlar, yangi ko'nikmalar va yangi kompetensiyalar shakllanadi.

Kattalarning qo'shimcha ta'limi tizimida integratsion jarayonlar quyidagi yo'nalishlarda namoyon bo'ladi: ta'lim dasturlarining integratsiyasi, fanlararo bilimlarning qo'llanilishi, ta'lim metodlari va texnologiyalarining birlashishi, nazariya va amaliyotning integratsiyasi, ta'lim muassasalari va ishlab chiqarish o'rtasidagi hamkorlikning kuchayishi.

Integratsiya ta'lim jarayonida quyidagi vazifalarni hal etadi: bilimlarni tizimlashtirish, fanlararo aloqalarni ta'minlash, ta'lim mazmunini optimallashtirish, ta'lim jarayoni samaradorligini oshirish, tinglovchilarning ijodiy fikrlashini rivojlantirish, professional kompetensiyalarni shakllantirish.

Integratsion jarayonlar natijasida ta'lim jarayonida yangi pedagogik texnologiyalar qo'llaniladi, masalan, muammoli ta'lim, loyiha metodi, keys-stadi, treninglar, modellashtirish, stajirovka, elektron ta'lim va boshqalar. Ushbu texnologiyalar tinglovchilarning faolligini oshiradi va ularning kasbiy tayyorgarligini yaxshilaydi. V.S.Bezrukova va A.V.Usovaning tadqiqotlariga ko'ra, integratsiya pedagogik jarayonning yaxlitligini ta'minlaydi va o'quvchilarda tizimli fikrlashni shakllantiradi. Bun-

dan tashqari, integratsiya kattalar ta'limida nazariy bilimlarni amaliy tajriba bilan birlashtirish orqali mutaxassisning moslashuvchanligini oshiradi.

Pedagoglarni tayyorlash konsepsiyasi

Integratsion jarayonlar sharoitida pedagoglarni tayyorlash konsepsiyasi pedagoglarning professional kompetensiyalarini shakllantirishga qaratilgan bo'lib, u ta'lim jarayonining barcha komponentlarini integratsiya qilishga asoslanadi. Konsepsiyaning asosiy g'oyasi pedagoglarni tayyorlash jarayonini integratsiya asosida tashkil etish orqali uning samaradorligini oshirishdan iborat.

Konsepsiyaga ko'ra pedagoglarni tayyorlash jarayoni quyidagi komponentlarni o'z ichiga oladi: maqsad, mazmun, jarayon, metodlar, shakllar va natijalar. Ushbu komponentlar o'zaro bog'liq holda faoliyat ko'rsatadi va yagona tizimni tashkil etadi.

Pedagoglarni tayyorlashning asosiy maqsadi zamonaviy ta'lim sharoitida faoliyat yuritishga qodir, innovatsion fikrlaydigan, integrativ bilimlarga ega va doimiy o'zini o'zi rivojlantirishga tayyor pedagoglarni tayyorlashdan iborat. Tayyorlash mazmuni fanlararo bilimlar, pedagogika, psixologiya, andragogika, metodika, axborot texnologiyalari, ta'lim menejmenti va innovatsion pedagogik texnologiyalarni o'z ichiga oladi.

Tayyorlash jarayonida aktiv va interaktiv ta'lim metodlari qo'llaniladi. Ularga treninglar, seminarlar, amaliy mashg'ulotlar, loyihalar, keyslar, stajirovkalar kiradi. Ushbu metodlar tinglovchilarning faolligini oshiradi va ularning amaliy ko'nikmalarini shakllantiradi.

Pedagoglarni tayyorlash modeli

Integratsion jarayonlar asosida pedagoglarni tayyorlash modeli bir nechta o'zaro bog'liq bloklardan iborat bo'ladi. Ushbu model pedagoglarni tayyorlash jarayonini tizimli ravishda tashkil etish imkonini beradi.

Modelning birinchi bloki maqsad bloki bo'lib, u pedagoglarni tayyorlashning maqsad va vazifalarini belgilaydi. Ikkinchi blok mazmun bloki bo'lib, u ta'lim mazmunini belgilaydi. Uchinchi blok jarayon bloki bo'lib, u ta'lim metodlari, shakllari va texnologiyalarini o'z ichiga oladi. To'rtinchi blok baholash va natija bloki bo'lib, u tayyorlash natijalarini baholashni nazarda tutadi.

Ushbu model pedagoglarning ijtimoiy, akademik va professional kompetensiyalarini shakllantirishga qaratilgan. Natijada pedagoglar o'z faoliyatini samarali tashkil eta oladigan, innovatsiyalarni joriy etadigan va doimiy o'zini-o'zi rivojlantiradigan mutaxassis sifatida shakllanadi.

Integratsion jarayonlar sharoitida kattalarining qo'shimcha ta'limi tizimida pedagoglarni tayyorlash ta'lim tizimining muhim yo'nalish-

laridan biri hisoblanadi. Integratsiya ta'lim mazmuni, metodlari va texnologiyalarini bir-lashtirish orqali ta'lim jarayoni samaradorligini oshiradi va pedagoglarning professional kom-petensiyalarini shakllantirishga xizmat qiladi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, pedagoglarni tayyorlash jarayonini integrativ yondashuv asosida tashkil etish ularning kasbiy tayyorgarligini oshiradi, mustaqil ta'lim olish qobiliyatini rivojlantiradi va innovatsion fao-liyatga tayyorligini ta'minlaydi. Shuningdek, ishlab chiqilgan konsepsiya va model kattalar ta'limi tizimida pedagoglarni tayyorlash jara-yonini takomillashtirishda ilmiy-metodik asos bo'lib xizmat qiladi.

Kelajakda mazkur modelni amaliyotda sinab ko'rish, uning samaradorligini eksperi-mental tadqiqotlar orqali tekshirish va takomil-lashtirish zarur hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Невдах С.И. Интегративно-моделирующие основания подготовки педагогов в системе дополнительного образования взрослых // Электронный ресурс БГПУ, 2012.
2. Змеев С.И. Основы андрагогики. – М.: ПЕР СЭ, 2007.
3. Безрукова В.С. Интеграционные процессы в педагогической теории и практике. – Екатеринбург, 1994.
4. Вершловский С.Г. Образование взрослых: опыт и проблемы. – СПб., 2002.
5. Усова А.В. Интеграция в обучении // Педагогика. – 2001. – № 5.
6. Ноулз М.Ш. Андрагогика как наука об обучении взрослых // Теория и практика образования взрослых. – М., 2005.
7. Краевский В.В. Содержание образования: вперед к прошлому. – М., 2003.
8. Хуторской А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования // Народное образование. – 2003. – № 2.